

LAPIN PÄIHDEPALVELUT 2013–2015

Kaisa Kivelä

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen.....	3
3	Oma-apu ja vertaistuki	6
4	Lapin kuntien päihdehoito ja päihdehuolto	9
4.1	Päihteiden käytön puheeksiotto	9
4.2	Kunnan päihdehoito ja -huolto.....	10
5	Johtopäätökset	16
	Lähteet.....	17

1 Johdanto

Kuntien tehtävänä on järjestää asukkailleen päihdepalveluita kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti (Päihdehuoltolaki 1986, 3 §). Sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) määritellään **päihdehuollon** ja terveydenhuoltolaissa (30.12.2010/1326) **päihdehoidon** periaatteet. Päihdetyö sisältää ehkäisevän ja rakenteellisen työn, asiakaskohtaiset palvelut sekä läheisten tuen ja sen piirissä hoidetaan yleensä kaikkia riippuvuusongelmia. Ennaltaehkäisytyössä tärkeä toimija on sosiaali- ja terveyssektorin lisäksi sivistystoimi, jolla tarkoitetaan nuorisoi-, koulutus-, varhaiskasvatus- sekä liikunta- ja kulttuuripalveluja. Mikäli asiakkaalla on päihteistä aiheutuvia ongelmia, ne hoidetaan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluiden piirissä. Päihteiden käyttäjien vakavista terveysongelmista vastaa erikoissairaanhoidon palvelut. Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301, 2 §) mukaan mikäli asiakas tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, tulee soveltaa niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotta asiakas saa parhaan mahdollisen tuen ja tarpeitaan vastaavat palvelut.

Sosiaalitoimen vastuulla olevat päihdehuollon palvelut voidaan jakaa avohoitoon (A-klinikat, nuorisoyhteisöt, terveysneuvontapisteet, päiväkeskukset), välimuotoisiin palveluihin (ensikodit, hoitokodit, tukiasunnot) sekä laitostuntoutukseen (katkaisuhoidot ja jatkohoidot). (Suomen Kuntaliitto 2015.) Käytännössä A-klinikat, terveysneuvonta, katkaisuhoidot ja osittain kuntoutustoiminta toteutetaan myös hoito-organisaatioiden alaisuudessa.

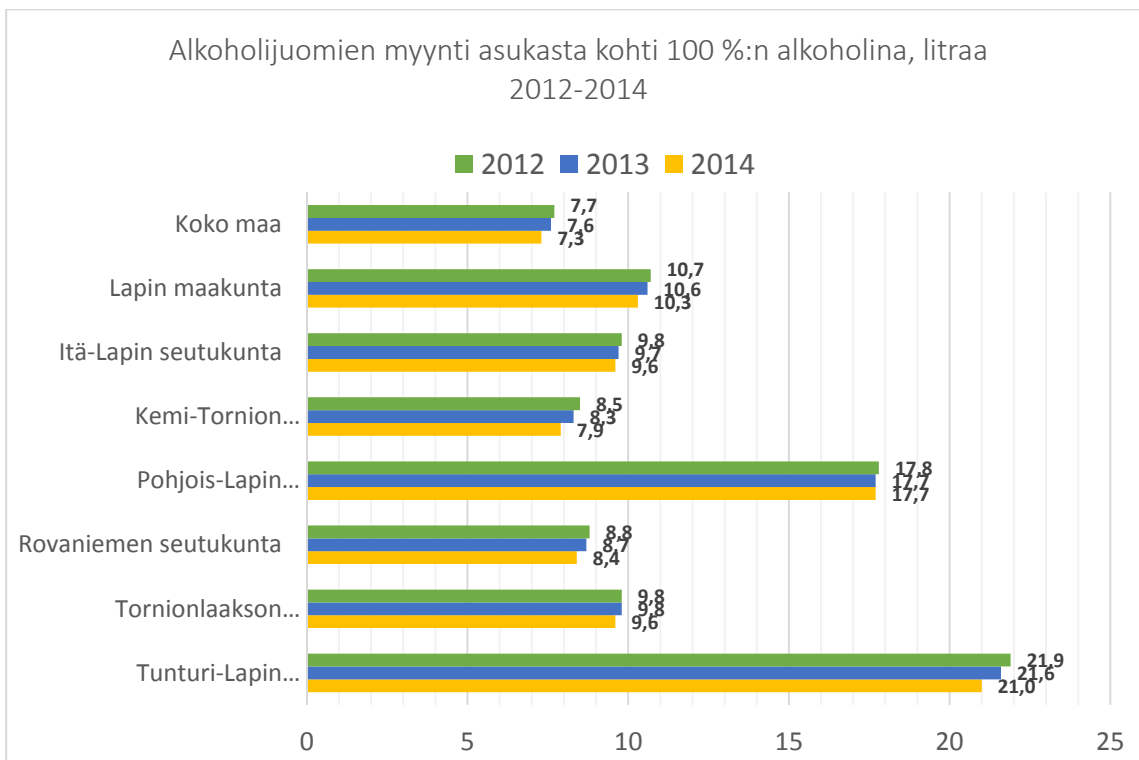
Kuntien perusterveydenhuolto, eli terveyskeskukset, vastaavat kuntalaisten terveydellisistä ongelmista. Osassa kuntia palvelusta vastaa yleisvastaanotto, osassa päihdeasiakkaille tarjoaa tukea mielenterveyshuollon ja yhä useammalla kunnalla on lisäksi erikseen päihdetyöntekijä (sosiaalitoimen alaisuudessa) tai päihdehoitaja. Pääosan katkaisuhoidojaksoista toteuttavat terveyskeskukset. Jatkohoito toteutetaan kuntoutusyksikössä tai ehkä vielä useammin avopalvelujen turvin. Päihdehoidon osuutta suhteessa päihdehuoltoon on laajentanut asiakkaiden moniriippuvuus: yhä useammalla on sekä alkoholi- että lääkeriippuvuus sekä opioidikorvaushoito, joka on tiettyjen edellytysten täytyessä asiakkaalle subjektiivinen oikeus. Laitosmuotoista päihdehoitoa ja -kuntoutusta tarjoaa Lapissa kaksi eri yksikköä: Lapin sairaanhoitopiirin päihdekliniikka Muurrossa ja yksityinen Botnia24h:n päihdehuollon laitospalvelu Päihde Hjelppi Kemissä. Lisäksi Lapin kunnat käyttävät jonkin verran kauempana Suomessa olevia hoitopaikkoja mm.: Oulun yliopistollisen sairaalan nuorisopsykiatrian osastoa, Minnesota-yksikköä Lapualla sekä Järvenpään sosiaalisairaala.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toteuttama Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hanke on kehittänyt yhdessä kuntien kanssa Lapin päihdepalveluja vuosina 2013–2015. Kehittämistyön pohjaksi on kartoitettu Lapin eri kuntien päihdepalvelujärjestelmiä. Selvityksen tarkoituksena on kuvata Lapin päihdepalveluja eri kunnissa ja seutukunnissa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti pois lukien ehkäisevä päihdetyö, jota mm. Lapin aluehallintovirasto on aiemmin selvittänyt (Tuula Kokkonen 2014). Selvityksessä on tarkasteltu mm. sitä, miten Lapin kunnissa päihdetyö on otettu huomioon strategiatyössä, minkälaisia päihdepalveluita kunnat tarjoavat sekä miten hoitoon ohjaaminen kunnissa tapahtuu. Tietoa on kerätty myös kuntien internet-sivuilta sekä Kuntaliiton Sähköinen hyvinvointikertomus -sivuilta. Hankkeessa oli mukana lähes kaikki Lapin kunnat (pois lukien Kemi, Kolari ja Simo). Kemian kaupunki ja Kolarin kunta osallistuivat kuitenkin selvitykseen. Simon kunta jätettiin selvityksestä pois, sillä Simon päihdepalveluja toteuttaa Oulunkaaren kuntayhtymä. Selvityksen rakenne mukailee Lapin sairaanhoitopiirin palveluketjun mallia, jota on kehitetty yhdessä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja Lapin sairaanhoitopiirin perusterveydenhuollon-yksikön kesken. Palveluketjumallin lähtökohtana ovat asiakkaan tarpeet sekä toimijoiden osaaminen

ja osa-alueita ovat terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, oma-apu, lähiosaaminen, erityisosaaminen sekä vaativa erityisosaaminen.

Selvityksen aineiston kerääminen on ollut osittain haasteellista, sillä tarkkoja kuvauksia päihdepalveluista ei löydy kaikkien kuntien internet-sivuilta ja saatu tieto palveluista vaihteli sen mukaan kysyttiinkö asiaa kunnan sosiaali- vai terveyssektorin toimijalta. Aineistonkeruussa haasteita tuotti myös se, että monessa kunnassa päihdepalveluja tarjottiin mielenterveyspalveluiden tai yleisen sosiaalityön ohessa, jolloin päihdetyötä ei ole välttämättä erikseen mainittu palvelujen kuvauksessa kunnan kotisivulla tai asiaan on viitattu vain lyhyesti. Tiedonkeruussa hyödynnettiin myös THL:n keräämää tilastotietoa (Sotkanet), mutta sen hyödyntäminen on osoittautunut haasteelliseksi kuntien erilaisesta kustannusten kohdentamisesta ja tilastointieroista johtuen. Perusaineistona oli hanketyöntekijöiden yhdessä kuntatoimijoiden kanssa keväällä 2014 keräämä aineisto, jota on koostamisvaiheessa päivitetty. Koosteen sisältö on jaoteltu Lapin sairaanhoitopiirin sote-kehittämissen taustakaavion perusteella, eli sisältö on jaettu strategiatasoon eli terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, omaehtoiseen ja oma-aputoimintaan sekä lähellä ja etäältä tuotettaviin palveluihin.

Vuonna 2014 Lapin maakunnassa oli 181 748 asukasta (Tilastokeskus 2014). Vuonna 2014 alkoholijuomien myynti asukasta kohti 100 %:n alkoholina oli koko maassa 7,3 litraa ja Lapin maakunnan osalta 10,3 litraa (Sotkanet 2015). Alla olevassa kuviossa on esitetty alkoholijuomien myynti koko maassa, Lapin maakunnan osalta sekä seutukunnittain. Kuvioon on koottu tiedot vuosilta 2012–2014. Pohjois-Lapin (Inari, Sodankylä, Utsjoki) ja Tunturi-Lapin (Enontekiö, Kittilä, Kolari, Muonio,) osalta on tärkeää huomioida, että myytyyn alkoholin määrään vaikuttaa matkailu sekä rajakauppa, jolla tarkoitetaan sitä, että rajakunnissa alkoholia ostavat myös ruotsalaiset ja norjalaiset.

Kuvio 1. Alkoholijuomien myynti asukasta kohti 100 %:n alkoholina 2012–2014 (Sotkanet 2015 ind. 714)

2 Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Kuntien vastuulla on toteuttaa kuntalaisten tarvitsemia hyvinvointipalveluita. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ei ole pelkästään sosiaali- ja terveyssektorin toimintaa, vaan kuuluu kunnan yleisiin tehtäviin, joten siitä on vastuussa koko kunta. Kunnalla on velvoitteita laatia useita erilaisia suunnitelmia, joiden kautta suunnitelmallisesti toteutetaan strategiatyötä. Näitä erillisiä (mm. päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma, ehkäisevän päihdetyön suunnitelma) suunnitelmia yhdistämään on vuoden 2010 Terveydenhuolto-laissa (30.12.2010/1326, 12 §) velvoitettu kuntia laatimaan hyvinvointikertomus, joka määrittää kunnan hyvinvoinnin edistämisen päätavoitteet ja velvoittaa raportoimaan niistä neljän vuoden välein valtuustotasolle sekä seuraamaan tavoitteiden edistymistä vuosittain. Sähköinen hyvinvointikertomus on osa kunnan strategista toiminnan suunnittelua. Tässä osiossa käydään lyhyesti läpi Lapin kuntien hyvinvointisuunnitelmien sekä erillisten mielenterveys- ja päihdesuunnitelmien tilanne keväällä 2015. Ehkäisevän päihdetyön tilannetta on aiemmin selvitetty Lapin aluehallintoviraston julkaisussa Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapissa (Kokkonen 2014). Luvun lopussa on yhteenvetona taulukot Lapin kuntien hyvinvointikertomuksista sekä päihdestrategioista. Ensimmäisen taulukon tiedot ovat vuodelta 2009 (Kaivosoja, Löf & Indola 2011) ja toisen taulukon tiedot vuodelta 2015.

Itä-Lapin seutukunta (Kemijärvi, Pelkosenniemi, Posio, Salla, Savukoski):

Kemijärven kaupunki on laatinut hyvinvointisuunnitelman, joka toimii hyvinvointistrategiana ja jota toteuttaa erillinen työryhmä. Kemijärvellä on myös työryhmä päihdetyöhön ja päihdestrategian (2014–2018) lisäksi on laadittu päihdeohjelma, jonka tarkoituksena on edistää Kemijärven kaupungin työntekijöiden terveyttä ja antaa ohjeet päihdehaittojen käsittelemiseksi työpaikoilla.

Pelkosenniemellä hyvinvoinnin edistämisen toimenpiteitä on kuvattu suoraan kuntastrategiassa. Hyvinvointikertomus on laadittu vuosille 2013–2016 ja sen toteutumista seuraa erillinen kunnanjohtajan johtama hyvinvointi-työryhmä. Erillistä mielenterveys- ja päihdestrategiaa ei ole.

Posion kunnassa on laadittu hyvinvointisuunnitelma vuosille 2013–2016, joka toimii hyvinvointistrategiana ja jonka toteuttamista valvoo terveyden edistämisen työryhmä. Posiolla on laadittu päihdestrategia vuosille 2013–2016 ja kunnassa toimii terveyskasvatuksen ja ehkäisevän päihdetyön työryhmä.

Sallan kunnassa on laadittu hyvinvointisuunnitelma vuosille 2013–2016 sekä mielenterveystyön suunnitelma vuosille 2011–2016. Päihdestrategia on laadittu vuosille 2008–2013. Hyvinvointistrategian toteutumista seuraa terveyden edistämisen työryhmä, päihde- ja mielenterveystyöhön on myös oma työryhmä.

Savukoskella ei ole tällä hetkellä voimassa olevaa hyvinvointikertomusta tai päihde- ja mielenterveysstrategiaa.

Kemi-Tornion seutukunta (Kemi, Keminmaa, Tervola, Tornio):

Kemissä on laadittu sähköinen hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016. Hyvinvointikertomuksessa on kerrottu myös päihde- ja mielenterveysstrategiasta, joka on laadittu vuosille 2012–2020.

Keminmaassa on valmisteilla hyvinvointikertomus, jonka toteutumista seuraa kunnan hyvinvointityöryhmä. Voimassa olevaa päihde- ja mielenterveysstrategiaa ei tällä hetkellä ole. Keminmaalla ja Kemillä on yhteinen päihdetyön info-ryhmä.

Tervolassa on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016, jonka toteutumista seuraa Sote-johtoryhmä. Tervolassa toimii moniammatillinen päihde- ja mielenterveystyöryhmä, jossa on mukana lähes kaikki kunnan yksiköt ja jonka tehtävänä on suunnitella ja toteuttaa kunnan päihde- ja mielenterveystyötä. Erillinen päihde- ja mielenterveysstrategia on myös päivityksessä.

Torniossa on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016 ja päihdestrategia on laadittu vuosille 2007–2010. Kunnassa toimii moniammatillinen tiimi, joka kehittää päiväkeskus- ja tukiasuntotyötä.

Pohjois-Lapin seutukunta (Inari, Sodankylä, Utsjoki):

Inarissa sosiaalitoimi vastaa hyvinvointikertomuksesta ja se on päivitetty vuosille 2013–2016. Kunnassa on laadittu myös erillinen päihde- ja mielenterveysstrategia vuosille 2010–2013. Kunnassa toimii nuoriin keskittyvä Selvä peli -työryhmä, jossa käsitellään myös päihdeasioita.

Sodankylässä on valmisteilla sähköinen hyvinvointikertomus sekä päihde- ja mielenterveysstrategia (vuosille 2011–2020). Kunnassa toimii moniammatillinen päihdetyöryhmä.

Utsjoen osalta tietoa hyvinvointikertomuksesta tai päihdestrategiasta ei löytynyt.

Rovaniemen seutukunta (Ranua, Rovaniemi):

Ranualla on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016, jonka toteutumista seuraa hyvinvointiryhmä HYTE. Mielenterveys- ja päihdestrategia on laadittu vuosille 2015–2017. Syksyllä 2013 on perustettu päihde-työryhmä, jonka tehtävänä on kehittää päihdepalveluja moniammatillisesti ja parantaa moniammatillista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden välillä.

Rovaniemellä on laadittu kaupunkistrategia, johon on liitetty myös hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016. Tämän lisäksi on laadittu päihde- ja mielenterveysohjelma (Miepä 2012–2016). Hyvinvointistrategian toteutumista seuraa erikseen nimetty hyvinvointityöryhmä.

Tornionlaakson seutukunta (Pello, Ylitornio):

Pellossa on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2012–2016, jonka toteutumista seuraa terveyden edistämisen työryhmä. Päihde- ja mielenterveysstrategia on laadittu vuosille 2011–2018.

Ylitorniolla on laadittu sähköinen hyvinvointikertomus vuosille 2012–2016 sekä päihde- ja mielenterveysstrategia on valmistumassa. Kunnassa toimii Terveyden edistämisen työryhmä sekä päihdetyöryhmä. Tämän lisäksi kunnassa on Monialainen nuorten hyvinvointiryhmä, jossa käsitellään päihdeasioita erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta. Ylitornion kunnan edustaja on mukana myös seudullisessa päihde- ja mielenterveystyön työryhmässä.

Tunturi-Lapin seutukunta (Enontekiö, Kittilä, Kolari, Muonio)

Enontekiöllä on laadittu sähköinen hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016 ja sen toteuttamista seuraa terveyden edistämisen työryhmä. Työryhmä käsittelee myös päihdepalveluita. Kunnalla on erillinen päihdestrategia.

Kittilässä on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016 sekä päihde- ja mielenterveysstrategia vuosille 2014–2018.

Kolarissa on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2013–2016 sekä mielenterveys- ja päihdestrategia vuonna 2010. Kunnassa on nimetty moniammatillinen päihdetyöryhmä.

Muoniossa on laadittu hyvinvointikertomus vuosille 2014–2016 sekä päihde- ja mielenterveysstrategia vuosille 2014–2018. Kunnan päihdetyöryhmä vastaa päihdetyön suunnittelusta, toimintavastuista sekä päihde-tilanteen seurannasta ja vaikuttavuudesta.

Yhteenveto

Lapin kuntien hyvinvointiohjelmia on kartoitettu vuonna 2009 Tervein Mielin Pohjois-Suomessa -hankkeessa, jonka mukaan päihdestrategia oli laadittu 16 Lapin kunnassa (Enontekiö, Inari, Sodankylä, Utsjoki, Kemi, Kemijärvi, Keminmaa, Kittilä, Kolari, Pello, Ranua, Salla, Simo, Tervola, Tornio, Ylitornio) (Kaivosoja, Löf & Indola 2011). Seuraavassa taulukossa on kuvattu hyvinvointikertomusten ja päihdestrategioiden tilanne Lapin kunnissa syksyllä 2015.

Kunta	Hyvinvointikertomus (Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326, 12 §)	Päihdestrategia tai yhdistetty päihde- ja mielenterveysstrategia
Enontekiö	2013–2016	on laadittu
Inari	2013–2016	2010–2013
Kemi	2013–2016	2012–2020
Kemijärvi	2013–2016	2014–2018
Keminmaa	valmisteilla	ei ole päivitetty
Kittilä	2013–2016	2014–2018
Kolari	2013–2016	laadittu 2010
Muonio	2014–2016	laadittu 2015
Pelkosenniemi	2013–2016	ei ole
Pello	2012–2016	2011–2018
Posio	2013–2016	2013–2016
Ranua	2013–2016	2015–2017
Rovaniemi	2013–2016	Miepä 2012-2016
Salla	2013–2016	2008–2013
Savukoski	ei ole päivitetty	ei ole
Sodankylä	valmisteilla	2011–2020
Tervola	2013–2016	laadittu 2009
Tornio	2013–2016	2007–2010
Utsjoki	ei löydy tietoa	ei löydy tietoa
Ylitornio	2012–2016	valmisteilla

Taulukko 1. Lapin kuntien hyvinvointikertomukset ja päihdestrategiat vuonna 2015

3 Oma-apu ja vertaistuki

Päihdekuntoutumisen lähtökohtana tulee olla päihteiden käyttäjän halu vähentää tai lopettaa päihteiden käyttö. Oma-avulla tarkoitetaan niitä toimintatapoja, jotka tukevat asiakasta vähentämään päihteiden käyttöä. Matalan kynnyksen palveluna Lapin kunnissa on tarjolla erityyppistä päihdeetöntä päiväkeskustoimintaa. Vanhimmat päiväkeskukset ovat järjestöjen toimintaa tai järjestön ja kunnan yhteistyöllä toteutettuja. 2000-luvulla myös kunnat ovat käynnistäneet omia matalan kynnyksen päiväkeskuksia. Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella on tuettu olemassa olevaa tai aloittavaa päivätoimintaa mutta myös käynnistetty pienemmissä kunnissa moniammatillisella yhteistyöllä toteutettavaa matalan kynnyksen palvelua, joka toteutetaan kerran viikossa muutaman tunnin ajan. Kuntien kokemukset matalan kynnyksen päivätoiminnasta ovat hyviä ja toiminnan koetaan tukevan päihdeettömyyttä ja tarjoavan osallisuutta ja vertaistukea. Lapin kunnissa on vaihtelevasti ryhmä- ja vertaistoimintaa päihdekuntoutujille. Matalan kynnyksen päivätoimintaa toteuttavat joko itsenäisesti tai yhteistyössä kunnan kanssa Lapissa esim. paikalliset A-killat ja Sininauhaliiton paikalliset alajärjestöt.

Yksi merkittävä alkoholista luopumista auttava toiminta on AA-toiminta. AA-toiminta on lähtöisin Yhdysvalloista, ja se on rantautunut Suomeen vuonna 1948. Tällä hetkellä Suomessa toimii lähes 700 AA-ryhmää 260 paikkakunnalla (Alcoholics Anonymous 2015). Lapin kunnista yli puolessa toimii AA-kerho ja joissain kunnissa useampikin. Toiminta on täysin sitoutumatonta ja riippumatonta.

Itä-Lapin seutukunta (Kemijärvi, Pelkosenniemi, Posio, Salla, Savukoski):

Kemijärvellä on järjestetty päivätoimintaa viitenä päivänä viikossa jo vuodesta 1993. Toimintapäivien tausta-organisaationa toimii Koillis-Lapin A-killat ry ja yhteistyökumppanina Kemijärven kaupunki. A-killat saa tukea Raha-automaattiyhdistykseltä. Toimintapäivät ovat avoinna arkinen, ja siellä työskentelee kaksi kaupungin työntekijää sekä A-killan työntekijä. Toimintapäivät on matalan kynnyksen päivätoimintaa, mutta sen lisäksi siellä on kuntouttavassa työtoiminnassa sekä työllistämistuella olevia kuntoutujia. Tämän lisäksi Perhe- ja mielenterveysklinikon avokuntoutusyksikkö järjestää ryhmätoimintaa (Toimitupa) kolmena päivänä viikossa päihdekuntoutujille eri tiloissa. Kaupungissa kokoontuu kerran viikossa AA-ryhmä. Muuta vertais- ja ryhmätoimintaa järjestää Koillis-Lapin A-killat ry ensisijassa Toimintapäivien tiloissa.

Pelkosenniemellä on käynnistetty vuonna 2014 Sininauhaliiton jäsenyhdistyksen toimesta päihdeetöntä päivätoimintaa. Seurakunta osallistuu myös päivätoiminnan järjestämiseen. AA-kerhoa kunnassa ei ole, AA-toiminnasta kiinnostuneet ohjataan Kemijärven AA-kerhoon.

Posion kunta käynnisti moniammatillisena yhteistyönä Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella syyskuussa 2014 matalan kynnyksen päihdeettömän päivätoiminnan, joka on avoinna kerran viikossa. Toiminta jatkuu hankkeen päättymisen jälkeenkin. Päiväkeskustoimintaan on suunnitteilla yhdistää kuntouttavaa työtoimintaa. Posiolla ei ole AA-toimintaa, lähin AA-kerho sijaitsee Kuusamossa.

Sallassa kokeiltiin keväällä 2015 matalan kynnyksen päivätoimintaa moniammatillisella yhteistyöllä. Kunnassa toivotaan toiminnalle jatkoa. AA-toimintaa kunnassa ei ole, lähin kohtaamispaikka on Kemijärvellä. Lisäksi Sallassa on Sallan Menokkaat ry:n työnhakijoiden kohtaamispaikka, joka on avoinna arkipäivisin.

Savukoskella kokeiltiin hankkeen puitteissa kerran viikossa avoinna olevaa päivätoimintaa, josta saatiin hyviä kokemuksia. Kunta pyrki jatkamaan toimintaa osana kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan toimenkuvaa.

Kemi-Tornion seutukunta (Kemi, Keminmaa, Tervola, Tornio):

Kemissä ei ole tällä hetkellä päihteetöntä päiväkeskusta. Sen sijaan Kemissä on kaksi AA-kerhoa, joista toinen kokoontuu neljä kertaa viikossa ja toinen kaksi kertaa viikossa.

Keminmaan kunta käynnisti Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella huhtikuussa 2015 matalan kynnyksen päihteettömän päivätoiminnan, joka on avoinna arkisin. Syyskuusta 2015 alkaen päivätoimintaa koordinoi ohjaaja, joka toimii sosiaalitoimen alla. Päiväkeskuksella on laaja yhteistyöverkosto. Lähin AA-kerho toimii Kemissä. Seurakunta järjestää myös toimintaa päihdekuntoutujille.

Tervolan kunta avasi Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella syyskuussa 2013 matalan kynnyksen päiväkeskuksen, joka on avoinna kerran viikossa. Toiminta on lähtenyt hyvin käyntiin ja toiminta jatkuu edelleen moniammatillisella yhteistyöllä. Tervolassa ei ole AA-tapaamispaikkaa, vaan lähimmät paikat sijaitsevat Kemissä ja Torniossa.

Tornion kaupungissa toimii kunnan oma päiväkeskus, joka on avoinna viisi päivää viikossa. Toimintaan on liitetty asumisen tukeminen sekä siellä on myös kuntouttavan työtoiminnan paikkoja. AA-kerho kokoontuu paikkakunnalla. Muuta vertaistoimintaa on Meän talolla, Tornion A-killalla sekä seurakunnalla.

Pohjois-Lapin seutukunta (Inari, Sodankylä, Utsjoki):

Inarin kunnassa Ivalossa toimii kunnan ylläpitämä päiväkeskus, joka on avoinna neljänä päivänä viikossa. Päiväkeskuksessa järjestetään ohjattua ryhmätoimintaa. Tämän lisäksi sekä Inarissa että Ivalossa kokoontuu AA-ryhmä kerran viikossa. A-kilta on aloittanut keväällä 2015 toiminnan kunnassa. Vertaistukea alkoholistien läheisille tarjoaa AI-Anon-ryhmä, joka kokoontuu joka toinen viikko. Seurakunta ja sosiaalitoimi järjestävät yhteistyössä päihteetöntä ryhmätoimintaa.

Sodankylässä päivätoimintaa järjestää Sinisarastus ry ja se saa tukea Raha-automaattiyhdistykseltä ja kunnalta. Päiväkeskus on avoinna viitenä päivänä viikossa ja se on toiminut vuodesta 2005. Päiväkeskuksessa on monenlaista toimintaa (mm. kirpputori, ruokajakelu, ruokailu, ryhmätoiminnat). Työntekijöitä päiväkeskuksessa on kolme ja kävijöitä päivittäin noin 25–30 henkilöä. Päiväkeskus tekee tiiviisti yhteistyötä seurakunnan kanssa. Päiväkeskuksen lisäksi kunnassa toimii AA-ryhmä, joka kokoontuu kaksi kertaa viikossa. Sodankylässä on kokoontunut aiemmin Minnesota-hoitojakson käyneiden vertaistukiryhmä. Ryhmää suunnitellaan käynnistettäväksi uudelleen.

Utsjoella on aiemmin toiminut AA-kerho kerran viikossa, mutta tämän hetkisestä tilanteesta ei ole tarkempaa tietoa.

Rovaniemen seutukunta (Ranua, Rovaniemi):

Ranuan kunta käynnisti Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella tammikuussa 2015 matalan kynnyksen päihteettömän päivätoiminnan, joka on avoinna kerran viikossa. Toiminta jatkuu hankkeen päätyttyä edelleen moniammatillisella yhteistyöllä. Toiminta on lähtenyt hyvin käyntiin ja se on saanut hyvää

palautetta asiakkailta ja työntekijöiltä. Jokaisella tapaamiskerralla työntekijät ovat suunnitelleet päihteisiin liittyvän teeman, josta keskustellaan päivän aikana. Päiväkeskuksen toimintaan kuuluu mm. keskustelua, ruoanlaittoa, ulkoilua, ja pelailua. Päiväkeskuksessa on aina kaksi työntekijää (mm. sosiaalityöntekijät, perheyöntekijät, koulukuraattori) paikalla, jotka vaihtelevat vuoroja. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat osallistuvat päivätoimintaan. Päiväkeskuksen lisäksi kunnassa kokoontuu AA-ryhmä kerran viikossa.

Rovaniemellä toimii arkipäivisin päiväkeskus, jonka taustalla toimii Rovaniemen päiväkeskus ry (Sininauhaliiton alajärjestö). Toimintaa tukee Rovaniemen kaupunki yhdessä Rovaniemen seurakunnan kanssa. Päiväkeskus on perustettu vuonna 1988. Päiväkeskuksella on tiivis yhteistyöverkosto mm. A-klinikan, Lapin ensi- ja turvakodin, tukiasuntojen sekä Neuvokkaan kanssa. Päiväkeskuksen lisäksi Rovaniemellä toimii kaksi AA-kerhoa, joista toinen toimii kuusi kertaa viikossa ja toinen kolme kertaa viikossa. NA-ryhmä kokoontuu kerran viikossa. Kaupungissa kokoontuu myös kuukausittain Irti Huumeista -ryhmä.

Tornionlaakson seutukunta (Pello, Ylitornio):

Pellon kunnassa käynnistettiin Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen tuella lokakuussa 2013 päivätoimintana Aikuisten Olohuone, joka on avoinna kerran viikossa. Päiväkeskus toimii kunnan tiloissa ja kävijämäärät ovat vakiintuneet. Toiminnan alkaessa mukana olivat mukana sosiaalitoimisto, mielenterveys-toimisto, seurakunta sekä Tornionlaakson mielenterveysyhdistys. Toimintaa on suunniteltu kävijöiden toiveiden mukaan. Toimintaan haetaan vuosittaista määrärahaa kunnalta. Päiväkeskuksen lisäksi Pellossa kokoontuu AA-kerho kerran viikossa.

Ylitorniolla on ollut aiemmin päihteetöntä päivätoimintaa kunnan toimesta, mutta toiminta päättyi loppuvuodesta 2014. Kerran viikossa kunnan tiloissa kokoontuu kuitenkin AA-kerho. Yhteistyötä tehdään kunnan ja seurakunnan kesken mm. seurakunnan Päihteet edellä -ryhmä (vertaisryhmä) kokoontuu kunnan tiloissa.

Tunturi-Lapin seutukunta (Enontekiö, Kittilä, Kolari, Muonio)

Enontekiöllä ei ole tällä hetkellä päiväkeskustoimintaa, mutta AA-kerho kokoontuu kerran viikossa.

Kittilässä avattiin maaliskuussa 2014 kunnan päiväkeskus Päikkäri, joka on avoinna neljänä päivänä viikossa. Toimintaa koordinoi kunnan päihde- ja mielenterveystyöntekijä. Päiväkeskus tuottaa kolmenlaista palvelua: päihteetöntä päiväkeskustoimintaa, kuntouttavaa työtoimintaa sekä kuntouttavaa päivätoimintaa. Päiväkeskus tekee yhteistyötä useiden tahojen kanssa (työvoimahallinto, mielenterveystoimisto, oppilaitokset, seurakunta ym.) Yhteistyöverkostoa laajennetaan koko ajan. Päiväkeskuksen toimintaa suunnitellaan yhdessä asiakkaiden kanssa. Päiväkeskuksen lisäksi Kittilässä toimii kaksi AA-ryhmää (Kittilässä ja Levillä), jotka molemmat kokoontuvat kerran viikossa.

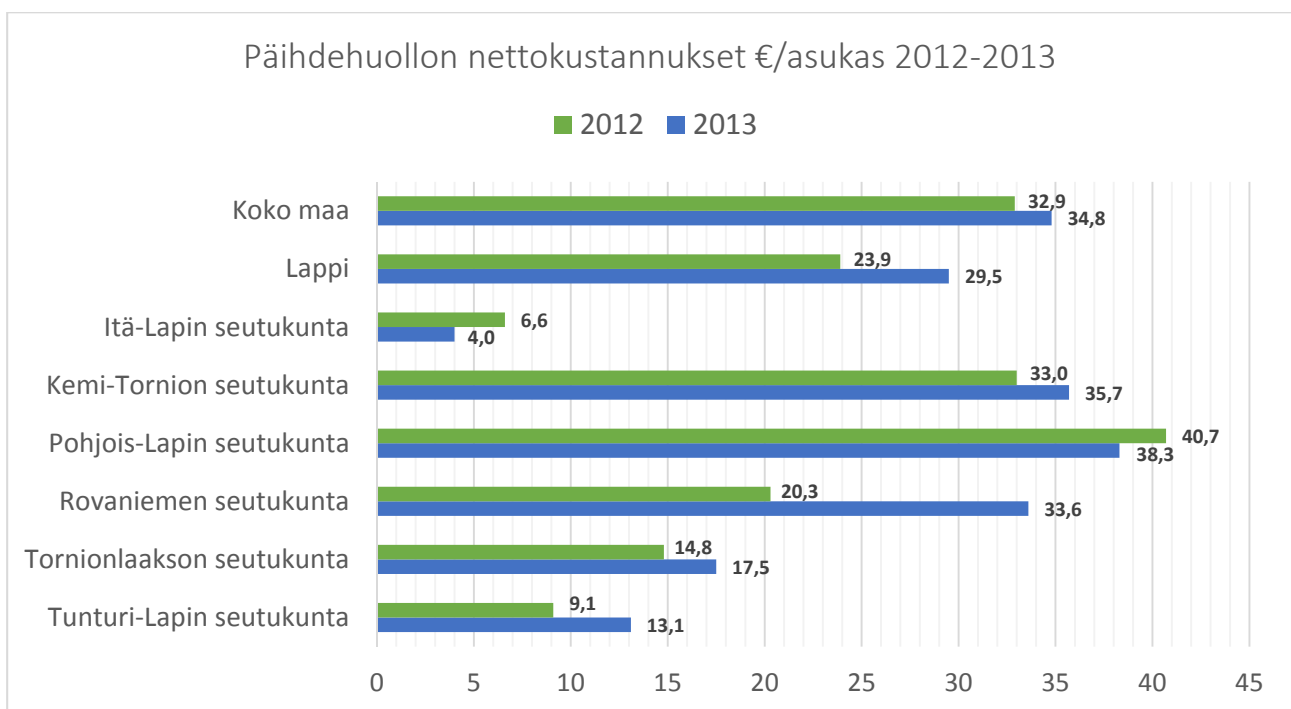
Kolarissa sosiaalitoimi järjestää päihteetöntä päivätoimintaa kerran viikossa sekä koordinoi päihdekuntoutujien vertaisryhmää, joka kokoontuu kerran viikossa. Tämän lisäksi Kolarissa kokoontuu AA-kerho kaksi kertaa viikossa.

Muoniossa ei ole päiväkeskustoimintaa, mutta kunnassa toimii AA-ryhmä, joka kokoontuu kaksi kertaa viikossa.

4 Lapin kuntien päihdehoito ja päihdehuolto

Tässä luvussa kuvataan sitä, miten Lapin kunnissa on päihdehoito ja -huolto järjestetty alkaen siitä, kuinka päihteet otetaan puheeksi muiden palvelujen yhteydessä ja jatkuen kunnassa tarjolla olevien palvelujen kuvauksella sekä sen kuvaamisella, mistä kunta hakee tarvittaessa erikoisosaamista.

Päihdehuollon nettokustannukset olivat vuonna 2013 koko maassa 34,8 €/asukas ja Lapin maakunnassa 29,5 €/asukas. Seutukuntien välillä erot ovat suuria. Selvityksen perusteella päihdehoito kunnissa on melko yhtenäistä, mutta tilastointi näyttää toteutuvan kunnissa eri tavalla. Missään tapauksessa nettokustannukset eivät suoraan kuvaa seutukunnissa annettavien päihdepalvelujen määrää.

Kuvio 2. Päihdehuollon nettokustannukset €/asukas 2012–2013 (Sotkanet 2015 ind. 1273)

4.1 Päihteiden käytön puheeksiotto

Lapin kunnista lähes kaikissa on saatu Mini-interventio -koulutusta, Päihteet puheeksi -koulutusta sekä Lapset puheeksi -koulutusta. Työntekijöiden vaihtuessa uusia koulutuksia kuntiin kuitenkin tarvitaan jatkuvasti ja erityisesti kaivataan selkeitä toimintaohjeita puheeksioton vakiinnuttamiseksi. Toimintamallien aktiivinen käyttö vaihtelee jonkin verran kunnasta ja toimijasta riippuen. Erityisesti neuvolapalveluissa ja työterveys-huollossa aktiivinen päihteiden ja muiden riippuvuuksien puheeksiotto on jo arkea. Myös yleensä sosiaali- ja terveyspalveluissa päihteet otetaan aiempaa luontevammin puheeksi asiakkaiden kanssa. Samoin perhe ja omaiset huomioidaan ja osassa kuntia heidät otetaan aktiivisesti mukaan päihdekuntoutukseen.

Kaikissa Lapin kunnissa on jonkinlaiset ohjeet kunnan henkilöstön päihteenkäyttöön puuttumisesta sekä hoitoon ohjaamisesta. Kaikissa kunnissa ei kuitenkaan vielä henkilöstön hoitoon ohjaus ole aukotonta, vaan kaivataan lisää tukea ja koulutusta erityisesti esimiehille. Rovaniemellä on saatu hyviä kokemuksia siitä, että lähiesimiesten perehdytyksessä alaisten alkoholinkäytön puheeksiottoon ja hoitoon ohjaukseen hyödynnetään kokemusasiantuntijoiden kertomuksia.

4.2 Kunnan päihdehoito ja -huolto

Päihdehoito ja -huolto ovat aina pääsääntöisesti avopalvelua. Palvelun piiriin hakeudutaan joko sosiaalitoimen, terveyskeskuksen tai mielenterveystoimiston kautta tai suoraan päihdetyöntekijän vastaanotolle hakeutumalla, jos kunnassa on sellainen. Asiakas voi itse päättää, kenelle hän haluaa ongelmastaan avautua sekä myös siitä, kenet hän haluaa tuekseen päihteenkäytön hallinnassa. Usein päihdeongelma nousee esille jonkin muun terveys- tai sosiaaliongelman yhteydessä. Tällöin, esimerkiksi lastensuojelutilanteessa, voidaan perheen vanhemmalta edellyttää avun hakemista päihderiippuvuuteensa.

Avohoito voi tarkoittaa lääkehoitoa, mutta useimmiten sen kautta tuetaan arjessa selviytymistä sekä elämän perusasioiden selkeyttämistä tai ylläpitoa (talous, asunto, puhtaus, ruoka) ja kaikkien asiakkaiden osalta ei päihteettömyys ole ainoa tavoite. Katkaisuhoidon voidaan toteuttaa avo- tai laitostokaisuna. Useimmiten laitostokaisu tarkoittaa oman kunnan terveyskeskuksen vuodeosastojaksoa.

Katkaisuhoidon jatkohoito järjestetään myös eri tavoin. Pääosa katkaisuhoidoista jatkuu avohoitona. Pitkät laitostokautusjaksot ovat vähentyneet ja usein niihin on taustasyynä esim. samanaikainen lääkeriippuvuus tai huumeongelma. Somaattiset päihdesairaudet sekä somaattisen sairauden yhteydessä tehtävät katkaisuhoidot toteutetaan pääosin kunnan terveyskeskuksessa tai lähimmässä keskussairaалassa. Yhteistyö A-klinikoiden, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä on vaihtelevaa. Osassa kuntia yhteistyö on hyvin sujuvaa, toisissa kunnissa yhteistyössä olisi parantamisen varaa. Lapin pienet kunnat ja sosiaalitoimen työntekijöiden rajalliset resurssit merkitsevät sitä, että erityisosaamista tulee usein hakea kunnan toimintojen ulkopuolelta sairaanhoitopiireiltä, yksityiseltä sektorilta, järjestöiltä tai muista kunnista.

Itä-Lapin seutukunta (Kemijärvi, Pelkosenniemi, Posio, Salla, Savukoski):

Kemijärvellä päihdetyöstä vastaa Perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponia, jossa työskentelee päihdetyöntekijä. Katkaisuhoidon hakeudutaan Perhe- ja mielenterveysklinikkan tai terveyskeskuspäivystyksen kautta. Jatkohoidosta sovitaan yhdessä päihdehoitajan kanssa, mikäli asiakas haluaa, että päihdehoitajaan otetaan yhteyttä. Yhteistyötä terveydenhuollon ja sosiaalitoimen välillä tehdään tapauskohtaisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. Mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden MP-SASS-ryhmässä (Suunnittele, Arvioi, Sijoita, Seuraa) käsitellään asiakkaiden asumiseen liittyviä asioita. Päihdekuntoutujille on tukiasuntoja talossa, jossa toimii myös Toimitupa. Kemijärvellä on myös kuntoutuskoti Karpalo. Terveysneuvontapiste on auki Toimintapäivillä kerran viikossa. Ajo-oikeusneuvonnan hoitaa päihdehoitaja ja niihin liittyvät lausunnot tekee terveyskeskuslääkäri. Avopalvelujen erityisosaamista päihdepalveluihin saadaan Kemijärvellä perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponiasta. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan perhe- ja mielenterveysklinikkan kautta, josta asiakkaat lähtevät hoitajaksolle kunnan ulkopuolelle (esim. Lapin päihdekliniikka). Korvaushoidot järjestetään perhe- ja mielenterveysklinikkan kautta yhdessä terveyskeskuspäivystyksen kanssa. Päihteettömyyttä pyritään tukemaan ohjaamalla kuntoutuja Toimintapäiville tai muun vertaistuen piiriin.

Pelkosenniemiellä päihdetyöstä vastaa terveyskeskus ja sosiaalitoimi. Pääosa päihdetyöstä toteutetaan avohoitona, jonka puitteissa eri keinoilla (keskustelut, terapia, lääkitys) pyritään tukemaan asiakkaan päihteettömyyttä. Katkaisuhoidot järjestetään Pelkosenniemen-Savukosken kansanterveystyön kuntayhtymässä, jonka vuodeosasto on Pelkosenniemiellä. Tarvittaessa käytetään myös Kemijärven perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponian päihdehoitajan apua tai laitospalvelua tarvittaessa esimerkiksi Lapin päihdekliniikka Rovaniemellä. Ajo-oikeusseurannat hoitaa kunnan lääkäri tai Kemijärven perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponia. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan perhe- ja mielenterveysklinikalla. Asumiseen tukea saa sosiaalitoimen kautta ja tarvittaessa kotipalvelun kautta järjestetään tukea puhtauteen ja ruokailuun. Vertaistukea saa päivätoiminnasta sekä seurakunnan tilaisuuksista.

Posiolla päihdetyöstä vastaa sosiaalitoimi, mielenterveystoimisto ja terveyskeskus. Katkaisuhoidon hakeudutaan terveyskeskuslääkärin vastaanoton kautta ja katkaisuhoidot järjestetään pääsääntöisesti kunnan terveyskeskuksen vuodeosastolla. Vuodeosastolla sekä työterveyshuollossa on laadittu kirjallinen suunnitelma katkaisuhoidon. Yhteistyö mielenterveystoimiston ja sosiaalitoimen välillä on aktiivista. Hyvinvointi hakussa – riippuvuus riskinä -hankkeen tukemana sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välistä yhteistyötä on kehitetty ja päihdepalveluja on mallinnettu. Kunnassa ei ole tuetun päihdeasumisen paikkoja, mutta päihdeasiakkaita tuetaan asumisessa peruspalveluiden avulla (kotipalvelu, sosiaalityö, mielenterveystyö). Ajo-oikeusseurannat toteutetaan mielenterveys- ja perheneuvolassa ja niihin liittyvät lausunnot antaa terveyskeskuslääkäri. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan Lapin päihdekliniikalla Rovaniemellä. Yhteistyötä päihdeasioissa tehdään kunnan ja seurakunnan välillä.

Sallassa sosiaalitoimen alaisuudessa ja mielenterveyspalvelujen kanssa samoissa tiloissa työskentelee päihdetyöntekijä, joka vastaa kunnan päihdetyöstä. Sallassa katkaisuhoidon hakeudutaan esimerkiksi mielenterveystoimiston kautta tai hakeutumalla suoraan terveyskeskukseen. Päihdetyöntekijään otetaan yhteyttä terveyskeskuksesta asiakkaan suostumuksella, jolloin päihdetyöntekijä vierailee asiakkaan luona osastolla ja sopii tapaamisajan katkaisuhoidon jälkeen. Terveyskeskuksen ja päihdetyöntekijän yhteistyö on siis tiivistä. Avo- ja osastokatkaisuohjeet on päivitetty vuonna 2015. Tarvittaessa tuetun asumisen palvelua ostetaan kunnan ulkopuolelta. Ajo-oikeusseurannat toteuttaa mielenterveystoimisto ja päihdetyöntekijä sekä niihin liittyvät lausunnot antaa terveyskeskuslääkäri. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan tarvittaessa Järvenpään sosiaalisairaalassa. Tarpeen mukaan korvaushoidot järjestetään kunnan terveyskeskuksen kautta.

Savukoskella päihdetyöstä vastaa sosiaalishteeri-lastenvalvoja ja terveyskeskus. Päihdetyöntekijän palvelut ostetaan tarvittaessa Kemijärven perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponiasta. Katkaisuhoidot hoidetaan Pelkosenniemen-Savukosken kansanterveystyön kuntayhtymässä, jonka vuodeosasto on Pelkosenniemiellä. Tarvittaessa käytetään myös Lapin päihdekliniikka Rovaniemellä. Savukoskella yhteistyö sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä kaipaa selkiyttämistä. Ajo-oikeusseurannan hoitaa kunnan lääkäri tai Kemijärven perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponia. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan Kemijärven perhe- ja mielenterveysklinikalla.

Kemi-Tornion seutukunta (Kemi, Keminmaa, Tervola, Tornio):

Kemissä päihdepalveluihin kuuluu A-klinikka, päihdekuntoutumisyksikkö Pihla, korvaushoitoyksikkö ja tukiasunnot. Päihdetyötä tekevät myös monet muut tahot kuten sosiaalitoimi, terveyskeskus ja mielenterveystoimi. Kemissä katkaisuhoidon pääsee lääkärin vastaanoton kautta joko avokatkaisuun A-klinikalle tai laitospalveluun.

katkaisuun päihdekuntoutumisyksikkö Pihlaan tai tarvittaessa Sauvosaaren sairaalaan tai Länsi-Pohjan keskussairaalaan. A-klinikan hoitomuotoina käytetään mm. yksilö-, pari-, perhe- ja verkostokeskustelua, päihderiippuvuuden arviointeja, palveluohjausta sekä lääkäripalveluita puoli päivää viikossa. A-klinikka palvelee Kemini, Keminiin, Simon ja Tervolan asukkaita. Pihla tarjoaa katkaisu-, vieroitus- ja kuntoutushoitojen lisäksi tehostettua palveluasumista.

Keminiin päihdetyöstä vastaa sosiaalitoimi. Kuntaan on nimetty päihdeyhteyshenkilö, joka toimii päihdeasioiden parissa oman työnsä ohella. Laitoskatkaisu järjestetään kunnan vuodeosastolla tai tarpeen vaatiessa ostopalveluna Botnia 24H:sta. Avokatkaisu järjestetään Kemini A-klinikan kautta. Jatkohoidossa otetaan aina yhteys sosiaalitoimeen maksusitoumuksen saamiseksi. Yhteistyö Kemini A-klinikan, mielenterveystoimiston ja sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä on aktiivista. Päihdekuntoutujien asumispalvelut hankitaan ostopalveluna Keminiä Botnia 24h:sta. Huume- ja lääkevieroitus hoidetaan ostopalveluna Botnia 24h:ssa.

Tervolassa päihdetyöstä vastaa kunnan sosiaali- ja terveystoimi yhdessä Kemini A-klinikan kanssa. Tervolan kunnassa katkaisuhoidot järjestetään kunnan vuodeosastolla sekä tarvittaessa ostopalveluna Keminiä (Botnia24h) tai Rovaniemeltä (Lapin päihdekliniikka). Avokatkaisuhoidot järjestetään Kemini A-klinikan kanssa yhteistyössä. Tervolassa yhteistyö päihdeasioissa sosiaalitoimen ja A-klinikan välillä on aktiivista. Myös yhteistyö sosiaalitoimen ja kunnan terveydenhuollon välillä on toimivaa. Asumiseen tukea ostetaan ostopalveluna. Ajo-oikeusseurannat toteutetaan yhteistyössä Kemini A-klinikan kanssa. Huume- ja lääkevieroitus ostetaan Kemini A-klinikalta, mikäli terveyskeskuksessa ei ole mahdollisuutta hoitoon.

Torniossa päihdepalveluista vastaa Tornion A-klinikka. Torniossa hakeudutaan A-klinikalle avokatkaisuhoidon, laitoskatkaisuhoidot toteutetaan vuodeosastolla tai ostetaan Keminiä ja Rovaniemeltä asiakkaan tarpeen mukaan. Yhteistyö terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja A-klinikan kesken on tiivistymässä. Torniossa on oma tukiasumisen yksikkö päivätoiminta Väylän Valo -yhteydessä, pitkäaikaista ja ympärivuorokautista laitoshoidon ostetaan ostopalveluna. Ajo-oikeusseurannat hoitaa A-klinikka. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan A-klinikalla.

Pohjois-Lapin seutukunta (Inari, Sodankylä, Utsjoki):

Inarissa sosiaali- ja terveystoimi vastaa päihdetyöstä. Sosiaalitoimeen on palkattu päihdetyöntekijä, joka työskentelee päiväkeskuksen yhteydessä. Inarissa laitoskatkaisuhoidon ja kuntoutukseen voi hakeutua päihdetyöntekijän kautta tai menemällä suoraan terveyskeskukseen. Tarvittaessa asiakkaat lähetetään Lapin päihdekliniikalle Rovaniemelle. Yhteistyö sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä on tiivistä. Inarin kunta ja SámiSoster ry ovat aloittaneet Mettäterapia-toiminnan vuonna 2015. Yhteistyötä päihdeasioissa tehdään myös seurakunnan kanssa. Inarin kunnalla on tukiasuntoja päihdekuntoutujille. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan mielenterveys- ja perheneuvolassa. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan pääsääntöisesti Lapin päihdekliniikalla Rovaniemellä.

Sodankylässä päihdepalveluista vastaa sosiaali- ja terveystoimi sekä mielenterveystoimisto, jotka tekevät tiivistä yhteistyötä keskenään. Mielenterveystoimisto on tiivistänyt yhteistyötä päivätoimintaa tarjoavan Sini-sarastuksen sekä nuorisotoimen kanssa talvella 2014–2015 sekä lisännyt yhteistyötä mm. psykiatrian klinikan kanssa kuvapuhelimen välityksellä. Terveyskeskuksessa tarjotaan katkaisujaksoja. Kuntoutuspalveluja hankitaan tarvittaessa myös sosiaalitoimen maksusitoumuksella mm. Minnesota-hoidolta sekä tukea asumiseen mm. Pudasjärven Suvanto-yhteisöltä. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan kunnan terveyskeskuksessa. Huume-

ja lääkevieroituspalvelut ostetaan kunnan ulkopuolelta yksityisiltä palveluntuottajilta. Asumiseen tukea tarjoaa sosiaalitoimi.

Utsjoella päihdetyön palveluita saa sekä sosiaalitoimesta että terveydenhuollosta. Katkaisuhoidon hakeudutaan terveystieteiden lääkärin tai psykiatrisen sairaanhoitajan kautta. Avo- ja laitoshoidot toteutetaan kunnan terveystieteiden keskuksessa.

Rovaniemen seutukunta (Ranua, Rovaniemi):

Ranualla päihdepalveluista vastaa sosiaali- ja terveystoimi, erityisesti mielenterveystoimi. Katkaisuhoidon hakeudutaan terveystieteiden lääkärin vastaanoton kautta ja katkaisuhoidon tapahtuu terveystieteiden keskuksen vuodeosastolla. Jatkohoidosta otetaan yhteys mielenterveystoimistoon ja sosiaalitoimeen asiakkaan tarpeiden mukaan. Yhteistyö mielenterveystoimiston ja terveydenhuollon välillä on aktiivista ja vuodesta 2013 alkaen kunnassa on kokoontunut päihdetiimi, jonka myötä yhteistyö on vahvistunut. Hankkeen tuella ja yhteistyössä Posken kanssa päihdetiimi mallinsi Ranuan päihdepalveluja. Muita päihdepalvelujen yhteistyötahoja on Eduro kuntouttavan työtoiminnan osalta. Päihdeasiakkaiden asumista tuetaan peruspalveluiden keinoin ja yksittäisille muistisairaille päihdeasiakkaille tarjotaan tuettua asumista. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan terveystieteiden keskuksessa. Huumevieroitukset hoidetaan Lapin päihdekliniikalla tai yksittäisesti terveystieteiden keskuksen vuodeosastolla.

Rovaniemen päihdepalveluista vastaa Rovaniemen A-klinikka, joka on osa Rovaniemen kaupungin mielenterveys- ja päihdepalveluita. A-klinikka palvelee erilaisista päihde- ja muista riippuvuusongelmista kärsiviä sekä heidän läheisiään. Hoidon tarve arvioidaan yksilöllisesti yhdessä asiakkaan kanssa. Hoidossa käsitellään päih-teisiin liittyviä fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia sekä järjestetään tukitoimia ja jatkohoidon. A-klinikalle ei tarvita lääkärin lähetystä. A-klinikalta saa apua mm. lääkevieroituksiin, sekakäytön ongelmiin, alkoholin liikkakäyttöön, huumeiden käytön lopettamiseen sekä peliriippuvuuteen. Yksi tärkeä A-klinikan palvelu on opioidikorvaushoito, joka on merkittävä osa Rovaniemen päihdetyössä. A-klinikalta saavat tukea myös päih-teiden käyttäjien läheiset. Hoitoon ohjauksessa työterveyshuollolla on merkittävä osuus. A-klinikan lisäksi kaupungissa toimii Lapin nuorten päihde- ja huumecliniikka Romppu, jonka toiminnasta vastaa Rovalan Settlementti. Romppuun voi hakeutua alle 25-vuotiaat henkilöt, jotka ovat huolissaan omasta tai vanhempien päih-teiden käytöstä. Romppuun voi olla yhteydessä myös päih-teiden käyttäjien omaiset, viranomaiset tai muut nuorten parissa toimivat henkilöt. Romppuun ei tarvita lähetystä.

Rovaniemellä laitoshoidon tarjonta Lapin päihdecliniikka ja hoitoon pääsee läheteellä A-klinikan tai lääkärin vastaanoton kautta. Ajo-oikeusseurannat hoitaa A-klinikka. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan eri paikoissa yksilöllisen suunnitelman mukaan (esim. Lapin päihdecliniikalla, Karvosshovin päihdecliniikka-keskuksessa, Järvenpään sosiaalisairaalassa, Murolan sairaalassa). Sosiaalitoimen ja A-klinikan, terveydenhuollon ja A-klinikan sekä päihdecliniikkajien tukiasuntojen ja A-klinikan välillä on tiivis yhteistyö. Muita päihdepalvelujen yhteistyötahoja ovat Rovaniemen päiväkeskus, Lapin Ensi- ja turvakoti, Lapin keskussairaala, Rovalan Settlementti ja seurakunta. Lapin ensi- ja turvakoti järjestää mm. päihdecliniikkajien tukiasuntoja ja tukee perheitä päih-teettömyydessä. Kaupungissa toimii myös Rovalan Settlementin ylläpitämä terveysneuvontapiste Pomppu, jonka käyttö on runsasta. Tuettu asuminen järjestetään aikuissosiaalityön kautta. Yli 60-vuotiaille on tarjolla palveluasumista.

Tornionlaakson seutukunta (Pello, Ylitornio):

Pellossa päihdetyöstä vastaa sosiaali- ja terveystoimi, erityisesti mielenterveyshoitaja. Katkaisuhuoltoon hakeutuminen alkaa yhteydenotolla sosiaalitoimeen tai mielenterveystoimistoon, joiden kautta pääsee lääkärin vastaanotolle ja katkaisuhuoltoon kunnan vuodeosastolle tai Lapin päihdeklinalle. Kunnassa ei ole erityistä päihdelääkäriä, vaan päihdelääkärin palvelut ostetaan Rovaniemeltä tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Kunnalla on päihdeasiakkaille viisi vuokra-asuntoa, joissa asiakkaat saavat tarvittaessa tukea asumiseen. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan omassa terveyskeskuksessa johtavan lääkärin toimesta. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan yhdessä mielenterveystoimiston kanssa, kuntoutusjaksoista huolehtii sosiaalitoimi.

Ylitorniolla päihdetyöstä vastaa sosiaali- ja terveystoimi. Ylitornion kunnan viranomaiset tekevät yhteistyötä Tornion A-klinikan kanssa mm. asiakas- ja konsultaatioasioissa (huume- ja lääkevieroitukset, ajo-oikeusseurannat). Päihdekuntoutusta ostetaan eri palveluntarjoajilta kunnan ulkopuolelta. A-klinikan työntekijä käy säännöllisesti kerran kuukaudessa Ylitornion mielenterveystoimiston tiloissa pitämässä vastaanottoa. Katkaisuhuolto toteutetaan terveyskeskuksessa joko vuodeosastolla tai avokatkaisuna. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan yhteistyössä Tornion A-klinikan kanssa. Ylitorniolla asumispalveluita päihde- ja mielenterveyskuntoutujille tarjoaa kuntoutuskoti Kirsikka.

Tunturi-Lapin seutukunta (Enontekiö, Kittilä, Kolari, Muonio)

Enontekiöllä päihde- ja mielenterveyspalvelut hankitaan Lapin sairaanhoitopiiriltä, jolla on Enontekiö-Muonion kansanterveystyön kuntayhtymän yhteydessä yksi lääkäri ja yksi hoitaja, jotka vastaavat avopalveluista. Katkaisuhuolto järjestetään terveyskeskuksessa tai ostetaan tarvittaessa kunnan ulkopuolisilta palveluntuottajilta. Yhteistyötä tehdään päihdeklinal ja kunnan terveydenhuollon välillä. Tärkeä yhteistyötaho päihdeasioissa on SámiSoster ry, joka tuottaa Mettäterapia-päihdekuntoutusta yhdessä kunnan sosiaalitoimen kanssa. Asiakkaat saavat tarvittaessa tukea asumiseen ja kunnalla on yksi päihdeasunto. Ajo-oikeusseurannat hoidetaan terveyskeskuksen tai Lapin sairaanhoitopiirin kautta.

Kittilässä päihdepalveluista vastaa sosiaalitoimi ja terveydenhuolto. Kunta palkkasi mielenterveystoimen ja sosiaalitoimen yhteisen päihdetyöntekijän sosiaalitoimen alaisuuteen keväällä 2014. Hän vastaa kunnan avopalveluista sekä päivätoiminnasta. Katkaisuhuoltoon hakeudutaan terveyskeskuksen lääkärin vastaanoton kautta. Katkaisuhoidot tapahtuvat ensisijaisesti kunnan vuodeosastolla ja jatkokuntoutus tarvittaessa Lapin päihdeklinalle. Yhteistyötä tehdään sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välillä. Ajo-oikeusseurannat hoitaa mielenterveystoimisto. Huume- ja lääkevieroitukset hoidetaan Lapin päihdeklinalle Rovaniemellä tai avohoitona kunnan terveyskeskuksessa. Korvaushoidot hoidetaan tarvittaessa yhteistyössä Lapin päihdeklinalle kanssa. Tuetun asumisen palveluja ollaan kehittämässä kunnassa, tällä hetkellä kunnassa on viisi tukiasuntoa.

Kolarissa päihdepalveluista vastaa kunnan sosiaali- ja terveystoimi. Sosiaaliohjaajan työstä osa on suunnattu päihdetyöhön. Kolarissa katkaisuhuoltoon pääsee päivystyksen kautta lääkärin arviolta kunnan vuodeosastolle. Tarvittaessa huumevieroitukset sekä korvaushoidot tehdään yhteistyössä erikoissairaanhoidon kanssa. Lääkevieroitukset hoidetaan omalääkärin toimesta tiiviissä yhteistyössä mielenterveystoimiston kanssa.

Muoniossa päihdepalveluista vastaa sosiaalitoimi, Muonion-Enontekiön Kansanterveystyön kuntayhtymä (päihdekuntoutuksen ja katkaisuhoidon osalta) sekä Lapin sairaanhoitopiiri (erikoissairaanhoidon osalta). Muoniossa katkaisuhuoltoon pääsee lääkärin vastaanoton kautta. Katkaisuhoidot tapahtuvat terveyskeskuksen vuodeosastolla ja Lapin päihdeklinalle. Erillisen päihdelääkärin palvelut ostetaan Rovaniemeltä.

Huume- tai lääkevieroituksissa katkaisuhuito järjestetään aluksi kunnan terveyskeskuksessa ja jatkohoito Lapin keskussairaalassa. Tuettua asumista päihdekuntoutujille kunnassa ei tällä hetkellä ole.

Tilastoja

THL:n Päihdetilastollisen vuosikirjan (2014) mukaan A-klinikoilla ja nuorisoasemilla oli asiakkaita vuonna 2013 Lapin maakunnassa 1 640 henkilöä (0,09 % Lapin väestöstä) ja koko Suomessa 48 052 henkilöä (0,08 % Suomen väestöstä). Huomioitavaa on, että A-klinikoita ei ole Lapin maakunnassa kuin Rovaniemellä, Kemissä ja Torniossa, eli tilastot kuvaavat päihdepalvelujen saajien määrää suurimmissa kaupungeissa. Asumispalveluiden osalta tilastot eivät myöskään kerro kaikkea, sillä tuettu asuminen ei välttämättä tilastoidu päihdepalvelujen alle, vaan on osa kunnan sosiaalitoimen asumisen tukemista.

Alue	A-klinikat ja nuorisoasemat		Asumispalvelut ja ensisuojaajat		Katkaisuhuito- ja kuntoutuslaitokset	
	Asiakkaita	Asiakkaita / 1 000 asukasta	Asiakkaita	Hoitopäiviä/1 000 asukasta	Asiakkaita	Hoitopäiviä/1 000 asukasta
Lappi	1 640	9,0	33	46,1	246	47,1
Koko Suomi	48 052	8,8	6 512	155,6	9 737	31,9

Taulukko 2. Päihdepalvelujen asiakasmääriä 2013 (THL 2014)

Seuraavassa taulukossa on esitelty päihdesairauksien sairaalahoidon tilastoja vuodelta 2013. Päihdesairauksien sairaalahoidolla tarkoitetaan hoitoa, jossa päädiagnoosina on alkoholin tai huumeiden käytöstä aiheutunut sairaus. Lapin maakunnan vertailulukku ”sairaalahoitopäivät/1 000 asukasta” kohden on selkeästi suurempi kuin koko maassa, mutta vertailuluvut ovat melko samoja Pohjois-Karjalan (50,4), Pirkanmaan (47,9) ja Etelä-Karjalan (46,7) kanssa.

Alue	Asiakkaita	Sairaaloiden hoitopäivät				
		Yht.	alkoholi	huumausaine	lääkeaine-myrkytykset	/1 000 asukasta
Lapin maakunta	825	9 177	7 870	851	456	50,3
Koko Suomi	17 630	179 149	146 310	25 397	7 445	32,9

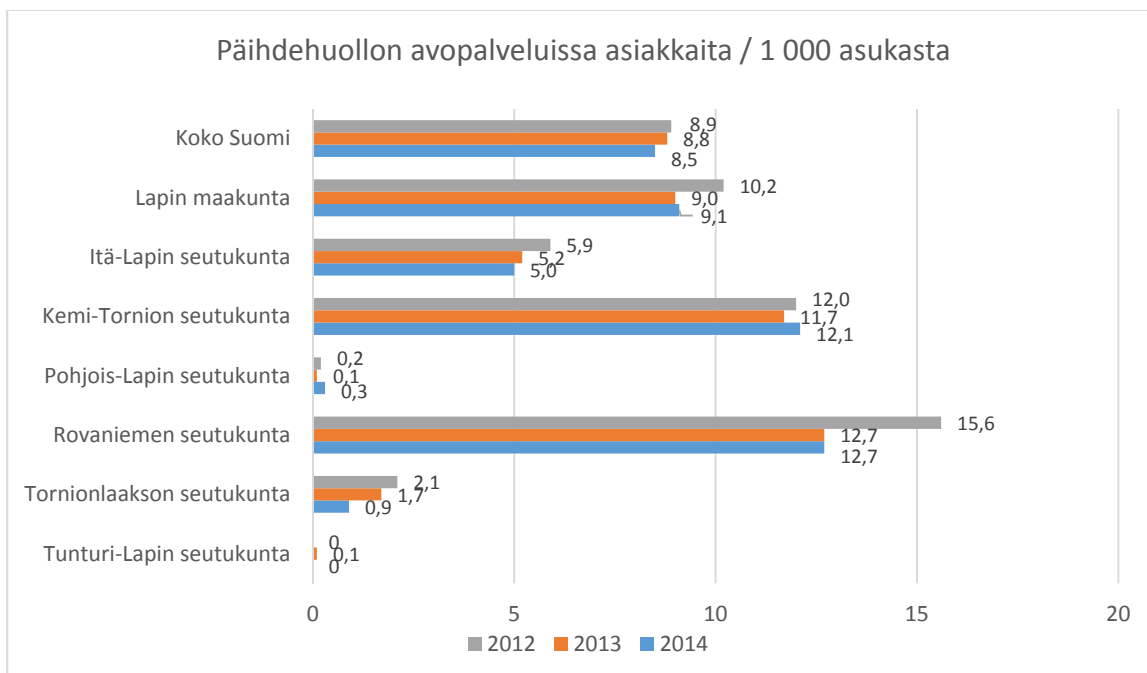
Taulukko 3. Päihdesairauksien sairaalahoido 2013 (THL 2014)

5 Johtopäätökset

Tässä selvityksessä kartoitettiin lähes kaikkien Lapin kuntien osalta (pois lukien Simo) päihdepalvelujen organisoitumista, toteuttamistahoja sekä toteuttamismuotoja. Lapin kunnat ovat erikokoisia ja tarpeet päihdepalveluille ovat erilaisia, jonka vuoksi päihdepalvelut järjestetään eri tavoin eri kunnissa. Toisaalta myös samankokoisissa kunnissa päihdepalvelujen toteuttamistavat voivat olla erilaisia. Mitä pienemmästä kunnasta on kyse, sitä selkeämmin päihdehuolto saattaa piiloutua kunnan peruspalveluihin osaksi muuta sosiaalihuoltoa.

Viime vuosina yhä useampaan Lapin kuntaan on palkattu päihdetyöntekijä, joka yleensä vastaa avopalvelusta sekä mahdollisesta päivätoiminnasta. Päivätoiminnan järjestäjänä voi toimia myös järjestö tai seurakunta. Niissä kunnissa, joissa päiväkeskustoiminta on jatkunut jo pitkään, taustalla toimivat yleensä järjestö ja kunta yhteistyössä.

Selvityksen myötä on vahvasti tullut esille se, että tilastot eivät aina kerro koko totuutta päihdepalveluiden käyttömääristä ja kustannuksista. Esimerkiksi päiväkeskusten tarjoama matalan kynnyksen toiminta ei tilastoidu käytännössä mihinkään julkiseen tiastoon. Päiväkeskuksissa tapahtuva kuntouttava työtoiminta ei myöskään tilastoidu päihdepalveluihin, vaikka se selkeästi osalla asiakkaita on synnä kuntoutuksen tarpeeseen. Myös Enontekiön ja Muonion osalta päihdepalvelut eivät tilastoidu avopalvelujen osalta, sillä päihdepalvelut ostetaan erillisellä sopimuksella Lapin sairaanhoitopiiriltä, jolloin ne tilastoituvat erikoissairaanhoidon tilastoihin.

Kuvio 3. Päihdehuollon avopalveluissa asiakkaita / 1 000 asukasta (Sotkanet 2015 ind. 1271)

Selvityksen tekeminen ulkopuolisen näkökulmasta on mahdollistanut sen, että päihdepalveluja on tarkasteltu kansalaisen näkökulmasta. Tieto päihdepalveluista on osassa kuntia hajallaan sosiaalitoimessa ja terveydenhuollossa. Kuntien internet-sivuilla ei ole aina kattavasti tietoa päihdepalveluista eikä selkeitä ohjeita asiakkaille, mistä saa apua päihteiden käytön vähentämiseen tai lopettamiseen. Isommissa kunnissa päihdepalvelut ovat selvemmin löydettävissä kuntien internet-sivuilla.

Lähteet

Alcoholics Anonymous - Nimettömät alkoholistit 2015: Tietoa AA:sta. Viitattu 15.6.2015.
<http://www.aa.fi/index.php?type=0&id=34&pageid=34§ion=3>

Kaivosoja, Matti & Löf, Tuula & Indola, Jessica (toim.) 2011: Rapsodia terveelle mielelle. Kansallisen mielen-terveys- ja päihdesuunnitelman toimeenpano Tervein Mielin Pohjois-Suomessa -hankkeessa. Raportti 47/2011. Tampere. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kokkonen, Tuula 2014: Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapissa. Lapin aluehallintoviraston julkaisuja 2/2014.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sotkanet 2015. Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. <http://www.sotkanet.fi>

Suomen Kuntaliitto 2015: Kunnat.net - Mielen-terveys- ja päihdepalvelut. Viitattu 22.6.2015.
<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/terveyspalvelut/terveyskeskus/mielen-terveys-ja-paihdepalv/Sivut/default.aspx>

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014: Päihdetilastollinen vuosikirja 2014. Alkoholit ja huumeet. THL Tampere.

Tilastokeskus 2014: Väestötilastot. Viitattu 20.8.2015: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/010_vaerak_tau_123.px/table/tableViewLayout1/?rxid=a9de53a7-285b-4cb1-bfc3-cba05659b139